

JERUSALEM – INTERNATIONAL RELIGIOUS-POLITICAL PARADIGM'S TRIGGER^{1; 2}

Prof. Vladimir Chukov, DESc

Corresponding member of Bulgarian Academy of Sciences

Department of Economics and International Relations

University of Ruse "Angel Kanchev"

Tel: 00359 889 768745

E-mail: vlachul@gmail.com

Abstract: *The three Abrahamic religions contain eschatologies that influence the political dynamics of the modern world. Judaism, Christianity, and Islam each one created their own visions of messianic prophets who foretold the coming of the Golden Age and the establishment of God's kingdom, and hence the end of history. As a whole, their apocalyptic predictions elaborated many common elements. One of these elements is the use of force to remove those who deviate from the path of orthodoxy. It is not so much the prophets themselves, from Isaiah to Muhammad, who attract our attention, but rather the schools of interpretation of their words. Each of the religious beliefs created its own fundamentalist current, that is, groups of such followers who hold to the literal interpretation of the prophecies. Over time, the radicals split off from the moderates, who modified the individual interpretations and predictions. It is not uncommon for already formed schools to come to serious collisions, not only verbal ones. Under certain circumstances, clashes can turn into political ones. However, the most important thing is to trigger trends that carry an openly ecumenical charge. They are a pledge for an optimistic interpretation of religious texts and ultimately contain the potential to transform them into constructive foreign policy solutions.*

Keywords: Religion, Jerusalem, Prophecy, Eschatology, World Politics,

JEL Codes: F52, F53

ВЪВЕДЕНИЕ

Трите авраамически религии съдържат есхатологии, които оказват влияние върху политическата динамика на съвременния свят. Всеки един от юдаизма, християнството и исляма създадоха свои собствени представи за пророците-месии, които предсказваха идването на Златния век и създаването на Божието царство, а от там и края на историята. Като цяло, в апокалиптичните им прогнози имат много общи елементи. Един от тези елементи е използването по насилствен начин за отстраняването на тези, които се отклоняват от пътя на ортодоксалността. Не толкова самите пророци, от Исаия до Мохамед, са тези, които привличат нашето внимание, а по-скоро формираните школи за тълкуване на техните слова. Всяка една от религиозните вярвания създава свое собствено фундаменталистско течение, т.е. групи от такива последователи, които държат на буквалното тълкуване на пророчествата. С течение на времето, радикалите се отделят от умерените, които видоизменят отделните тълкувания и предсказания. Не са редки случаите, при които вече формираните школи достигат до сериозни колизии, не само словестни. При определени обстоятелства сблъсъците могат да прерастнат и в политически. Най-важното обаче е да бъдат стимулирани тенденции, които носят откровенно икуменически заряд. Те са залог за оптимистична интерпретация на религиозните текстове и в крайна сметка съдържат потенциала за трансформирането им в конструктивни външнополитически решения.

¹ Докладът е представен на научна сесия в секция ЕВРОПЕИСТИКА И МЕЖДУНАРОДНА СИГУРНОСТ на 25 октомври 2024 г. с оригинално заглавие на български език: ЙЕРУСАЛИМ – ГЕНЕРАТОР НА СВЕТОВНАТА РЕЛИГИОЗНОПОЛИТИЧЕСКА ПАРАДИГМА.

² Докладът е финансиран по проект на Фонд „Научни изследвания“ в Русенски университет „Ангел Кънчев“, номер 24-БМ-01, с наименование „Изследване на предизвикателствата и перспективите пред българските организации в условията на дигитализация и интернационализация на икономиката“.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Религията, визионерството и есхатологията

Тези религии са толкова влиятелни при формирането на съответната етатистка философия и държавообразуващ процес, че създават кохерентно ядро на националния фундамент. Не са малко учените, които са на мнение, че точно есхатологичните елементи на изповядваната религия формират визиите за бъдещето, а не рядко и конкретната национална кауза. Визионерството е свързано с изработването на много важни компоненти на външната политика, а именно създаването на национален идеал, национална чест и дори национална догма. Често именно есхатологията „извиква“ от миналото вярата, надеждата, очакването за пристигането на доброто и респективно щрихира контурите на идеалната държава. Всички тези елементи имат склонността да се превърнат в настоящето в борба за мир, свобода, демокрация, търсене на сътрудничество в лицето на нови партньори и съюзници.

Паралелно с това обаче есхатологията може да „призове“ и обратната страна на монетата, а именно скептицизъм, ненавист, агресия и разрушение. Завръщането на Христа и установяването на „Златния век“ се ражда в неговата битка срещу Анти-христа и неговата „Ос на злото“. За пръв път този израз е използван на 29 януари 2002 г. от президента Джордж Буш-син в неговата реч за Състоянието на съюза. Това става по-малко от пет месеца след нападенията от 11 септември 2001 г. Това словосъчетание непрекъснато е повтаряно по време на неговото управление. По този начин президентът Буш обозначава чуждестранните правителства, които по време на неговата администрация спонсорират тероризма и желаят да създадат оръжия за масово унищожение. Идеята за опоменаване на такава ос е заложена, за да сплоти и мобилизира американците и техните съюзници срещу общите врагове в борбата срещу тероризма. В онзи момент държавите, които визира американският държавен глава са Иран, Ирак и Северна Корея. Като ответна реакция Ислямска република Иран създаде своя собствена алтернатива – политически съюз, който нарече „Оста на съпротивата“. Първоначално в нея бяха включени Иран, Сирия и Хизбула. После се присъединиха иракските шиитски милиции и йеменските бунтовници – хутите.

Повече от очевидно е, че настоящата, официално необявена израело-иранската война на територията на Сирия е конфликт с потенциал за война с надрегионален характер. В нейния обектив е град Йерусалим, в който се фокусират трите авраамически религии. Ако обаче във военностратегическия потенциал на държавите, които ги представляват и в чиято външна политика е заложено обструкционистки тип месианство, то конфликтът може да достигне до неподозирани размери. Това е възможно, ако се появят амбиции за притежаване на оръжия за масово поразяване. Кризата около иранската ядрена програма е класически пример в това отношение. Не е проблем самата програма, а характера на държавата, която има има стремежи да създаде ядрена бомба.

Месианството между Израел и Иран

Всъщност много често двата лагера изповядват сходно по своята същност месианство, но просто го тълкуват и изповядват в коренно диаметрална обратна посока. Въпросът е да има допълнение, а не противопоставяне. Като общо правило, тези нации, държави и религиозни групи, които имат възходяща линия на развитие, са склонни към умерен и оптимистичен начин за тълкуване на пророчествата. Те виждат Бог да действа в постепенна антропоцентрична плоскост, която се възползва от еволюцията и търпението. Подобен тип външнополитически субекти търсят и намират съюзници сред онези, които споделят, поне в някаква степен, характеристиките на този тип месианство. Най-важното е участие в мисионерството, т.е. в работата, която Бог е повелил, че трябва да се свърши. В крайна сметка, благодарение на дългогодишния си опит те осъзнават, че отборите са съставени от много играчи с различен произход. Основният критерий е те да бъдат приятелски настроени и да подкрепят икуменическите усилия. Някои от този лагер са готови веднага да превърнат „мечовете в плугове“, а „копията - в ножици за подрязване“. Други споделят надеждата за световен мир, но виждат необходимостта от постоянна нужда от бдителност върху

производството на оръжията. Въпросът е да има пълна забрана за изпозването на оръжия, с цел бойни действия, т.е. те да бъдат единствено за отбрана, а не за нападение. Философията на този начин на мислене прониква в публичните изрази на външната политика на държавите, които са официално част от различни пактове за ненападение. Логично, различните версии на стратегиите за национална сигурност на въпросните държави, базирани върху споменатите принципи изразяват надежда и доброжелателност. В противовес на различните опасности, те са щит на мира и стабилността в различни региони по света, но на първо място в размирния Близък Изток.

Вярващите хора в тези нации, държави и религиозни групи, които се намират под господството на друга държава, маргинализация или колективен провал, са склонни към фундаментализиране на тяхната интерпретация на пророчествата. Много често експертите-политолози ги окачествяват като „провалени субекти“. В своето отчаяние те се отдават на насилие, превръщат се в колективни „самоубийци“. За тях статуквото не е нито приемливо, нито вероятно ще се подобри и затова ги „осенява деструктивната Божия повеля“. Тези държави и кръгове започват да разпознават Сатаната, действащ по света. Фундаменталистките им качества „напомпват“ в тяхното съзнание и респективно, поведение някаква национална /етно-конфесионална/ изключителност. На практика това се свежда до отстояването на доктриналната ортодоксия, под претекст, че се очаква Божието апокалиптично решение за края на историята. Държавата, ако притежава достатъчно боеспособни въоръжени сили може да усложни конфликтната ситуация, особено ако нейният лидер е достатъчно харизматичен и претендира да има монопол върху тълкуването на пророческите повели. Това става чрез манипулация на вярващите, насъсквайки ги срещу „ереса“ на другия. Дори подобна ситуация може да достигне до подтикване към самоубийствени атентати, именно изтъквайки предполагаема Божия намеса. Верността към Бог върви ръка за ръка с подозрението към човечеството, че има консенсус при тълкуването на древните пророчества, че краят на света ще включва безбожие, измама и тирания. Ако това не е така, то тогава няма да е необходима намеса.

Тази обща характеристика на споменатите две тенденции на тълкуването на пророчествата в рамките на авраамическите вярвания няма императивен профил. Разделението на „умерена“ и „фундаменталистка“ есхатология е относителна, тъй като в рамките на едно религиозно вярване съществуват различни деноминации, които извеждат различни вариации. Така например в Европа и особено в Съединените щати умерените и фундаменталистите от различните религии се смесват с атеисти и агностици. В рамките на собствените си синагоги, църкви и джамии, тези вярващите юдеи, християни и мюсюлмани се молят рамо до рамо с едноверците си, които имат различни възгледи за умерената и приемливата интерпретация на пророчествата. Не са редки случаите, при които дори в рамките на възгледите на един вярващ, тенденциите на тълкуване могат да се приплитат или да си противоречат. Възможно е един вярващ да е бил умерен и да се превърне във фундаменталист или обратното. Последното обаче е по-скоро възможно в теоретична плоскост, тъй като наблюдаваме рядко подобни процеси. Правени са задълбочени изследвания в това отношение, като всяка една нация достига до собствени изводи и предлага свой модул за дерадикализация. Подобно обобщение не е валидно само за европейците и американците. Отдавна държави като Саудитска Арабия, Египет, Йемен и иракски Кюрдистан предлагат сериозни програми за индивидуална или колективна /семейна/ дерадикализация.

Често клишираната културологична перцепция налага модели и обобщения, с цел да маргинализира определени вярвания. Така например християните-фундаменталисти се проектират като неграмотни и изостанали. В същото време се счита, че мюсюлманите, чието въображение е изпълнено с апокалиптични картини, са подведени от манипулативни и злонамерени духовници. Ултраордотоксалните евреи се възприемат паралелно като духовно бедни и необразовани. Нито една от тези схематизирани карикатури не е точна. В действителност, както умерените, така и фундаменталистите от всяка религия могат да бъдат образовани и тактични, но също така повърхностни и неморални. Не са изключени случаите,

при които тяхното поведение да е резултат от пряко наследване от семейството или околната социална среда. Вярванията в двата края на спектъра могат да мотивират, както доброжелателността, така и насилието при различни обстоятелства.

Работната хипотеза на това изследване е да се предоставят аргументи, че в съвременния етап тези две взаимноизключващите се тенденции на есхатологично тълкуване са действителни и силно оперативни. Те влияят върху създаването на мощни държавни механизми и върху формирането на техните външнополитически решения и действия. Възможно е създаването на различни комбинации – искрено сътрудничество, пасивен или активен неутралитет, позиционна /Студена/ война, вербална или директна война. Особено опасно е, ако действащите фактори успеят да привлекат към себе си различни съюзници, които през призмата на взривоопасната военностратегическа ситуация в Близкия Изток се наричат проксита – инструменти, улесняващи прилагането на политиката на лидера. Практически не става въпрос за съюзници, а за производни на фактора субекти, които се намират в напълно субординативна връзка.

Разбирането на перспективите и последствията, както на умерената, така и на фундаменталистката есхатология е от решаващо значение за ефективната комуникация. Фундаменталистът, който преследва и защитава своя дневен ред, няма да има голямо влияние върху умерените, освен ако не ги разбира. Обратното твърдение също е вярно. Домакините на Белия дом, които действат в рамките на вековния контекст на утвърдения постмилениалистки американски мироглед нямат голямо влияние върху възгледите и поведението на ултраортодоксалния еврейски заселник-фундаменталист, който възприема живота си като жизненоважна част от Апокалипсиса. В рамките на подобна логика на експертите, които считат, че с Иран може да се работи, дори, когато Ислямската република създаде ядрено оръжие, много трудно може да се вярва. Те залагат на стратегиите за ядреното възпиране, които напълно се провалиха. Естеството на преговорите с Иран по време на управлението на президента Джо Байдън го доказват. Очевидно, те не са се задълбочили върху спецификата на шиитско/джафаритската юриспруденция, върху генезиса на теорията *уилаят ал факих*, настояничеството на юриста-богослов и най-вече върху историята и логиката на тълкуването на окултирането на *ал махди ал монтазар*, очаквания месия, т.е. скрития, дванайсети имам. Американският стратег, който се опира на логиката от времето на изолационизма на своята държава, изразен в лозунга „Няма заместител на победата!“, трябва да се сблъска със спецификата на Новия световен ред и интернационализацията на международната политика през XXI век. Доминиращият американски престмилениализъм, като принцип на външната политика, означава завръщането на политиката на САЩ към своите корени. Цитираната фраза го изразява най-концентрирано, но и най-категорично. Това е вярно особено в контекста на Близкия Изток и особено в контекста на настоящите американо-иранските отношения. Именно в подобна ситуация се намира държавата Израел. Тя се намира между безкрайната евангелистка любов и унищожителната джа'фаритска омраза. Практически, балансът е невъзможен.

Пророчеството трябва да бъде взето предвид, независимо дали предсказанията са вярни в детайлите. Няма значение и коя школа за тълкуване е по-точна. Важното е, че виденията на Апокалипсиса са в основата на голяма част от това, което се случва и което ще се случва в нашия свят. Възприемането на тези видения, разбирането как са се формирали в историческа ретроспекция и най-вече как те влияят върху вярващите, тяхната общност, нация и накрая държава помага не само за формирането на верен поглед към света, но и за верното прогнозиране на бъдещите събития.

Ислямската *via* християнската ортодоксия

Изключително важен компонент на ислямската доктринална ортодоксия е инверсната формула по отношение на времевото разположение на процеса на изграждането на релацията държава-религия в сравнение с предходната християнска парадигма. В исляма първоначално се изгражда завършена религиозна философия, а в последствие върху нейния фундамент – респективно и държавата в нейните разновидности /халифат или имамат/. Гръко-римската цивилизация, базирана на европейските паганически вярвания и създадените от нея форми на

държавност предхождат във временния континуум появата на християнството. Последното се адаптира към съществуващите повече от едно хилядолетие етатистки институции. Християнството ги „облича“, легитимирайки човешкото *ratio*, като източник на легитимиране на властта и правната норма. Обратното твърдение е коректно спрямо ислямската държавност и религиозна ортодоксалност

Представите за единобожие на пророка Мохамед успяват да създадат една добра очертана по своята форма ортодоксия. По-късно неговите наследници /няма значение дали са халифи или имами/ създават държавността, търсейки аргументите за легитимирането на властта в погледа на последователите, а именно *ал мооминин*, вярващите. В тази логическа плоскост ислямската ортодоксалност остава много по-компактна, в сравнение с предходната, в ретроспективен план, монотеистична религия – християнството. Тя се превръща в един „циментирана кула“, чията вътрешна ерозия може да бъде стимулирана единствено от нефорсмажорни фактори. Става въпрос най-вече за религиозен латентен синкретизъм, резултат от силно доислямско влияние /древна Персия/, регионална периферност, резултат от отдалечеността от светините Мека, Медина и Йерусалим /крайбрежието на Арабския полуостров, Магреба и др./ както и от малцинствен иредентизъм. Последният е катализиран от естественото чувство за самосъхранение на неарабските етноси в голямата арабомюсюлманска държава /независимо каква е династията или формата на управление/ в лицето на натиска на мнозинството новоприсъединилите се азиатски, африкански групи /перси, турки, кюрди, бербери и други малцинствени етнически малцинства/. Много често трите фактора кумулират своя потенциал и по този начин се увеличава техния антиортодоксален ефект, ако възприемем, че арабският етнос е оригиналният носител на ислямската ортодоксия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В обобщение може да се каже, че релацията религия-политика-нетолерантност като модел на функционален процес на транзитирането на насилието като основен инструмент за реализирането на политическите амбиции на конкретна малцинствена група е преекспонирана от науката международна сигурност. Причината е най-вече, че последната е създадена от западни учени и преди всичко развита в научноизследователски звена в Европа и САЩ. Съвсем логично, когато във фокуса на европейската наука /в конкретния случай, медиавистиката/ попадат европейски субекти – обекти на терор от ислямски секти. Това става за пръв път през XXI век, когато в теоретичен контекст въпросните ислямски малцинствени групи се обявяват за пионери на тероризма. Историята на нетолерантността би могла да бъде пренаписана не само чрез обогатяването на субектите-носители на дейности, които могат да бъдат определени като терористични, но и чрез по-дълбочинна дисекция на идеологическите подбуди, както и оперативните подходи. Генезисът на есхатологията на всяка един от юдаизма, християнството и исляма отваря директен подстъп към възможността въпросната религия да се фундаментализира и да възпроизведе собствена радикализирана доктрина. Най-опасното е, че било то водещ или субсидиарен този ингредиент е иманентна част от етатистки изградения истаблишмънт.

Историята на исляма като микс от религия със своите особености и етатистката философия, създава условия за материализирането на насилието като един от инструментите от процеса на държавообразуването. Подобна теза е по-скоро валидна спрямо периферията на ислямския етатистки ареал, ако приемем Арабския полуостров за *дар ал ислам*, къщата на исляма. Там слабата държавна власт е ерозирана не само от далечното разстояние спрямо *уали ал амр*, субекта на властта /легитимният владетел - бел. авт./, но също така и от присъствието на неортодоксални, често синкретични местни вярвания. Земице на древна Персия, Магребът или дори някои отдалечени части на самия Арабски полуостров приютяват за кратко време подобни фанатици, отстояващи с терор към всички останали своите утопични етатистки виждания. На асасините на исмаилита Хасан ас Сабах е приписана пионерска роля, защото имат съприкосновение с кръстоносците. Силно осветени от европейските пътешественици и историци те стават модел, който по-късно се проектира в

идеологията и най-вече в поведението на сходни ислямски радикални формирования, появили се по-късно на правнодогматичната и на политическата сцена. Така се получава и с движението на Мюсюлманските братя, което днес се възприема като най-стария рецептор, кумулатор и емитер на терора в модерни времена, използващ религията за постигането на политическите цели. Очевидно конверсията от малцинствени деноминации /шиитство или хариджитство/ към ортодоксалното сунитство не играе значима роля при адаптирането на насилието като основен инструмент за реализирането на политическите аспирации. По този начин родината на монотеистичните религии – Йерусалим се превръща в генератор на световното единобожие, но паралелно с това и на онази част от религията, която е тясно свързана с радикалния фундаментализъм. По този начин колкото едно държавообразование е по-близо географски до Йерусалим толкова по-индокринирана е религията, изповядвана от местното население и инжектирана в местните политически порядки. Обратното също е вярно, а именно колкото по-далеч се намира конкретната държава, толкова по-„светска“ е религиозната философия, практикувана от миряните.

REFERENCES

- Brecht, M., J. F. Schaaf, Martin Luther, (1993), Fortress Press
- Curuc, M., S., Smulders, Malthus Meets Luther: the Economics behind the German Reformation, September 30, 2019, URL: <https://docs.google.com/a/tilburguniversity.edu/viewer?a=v>, (Accessed on 27.03.2020)
- Dittmar, J., Media, Markets and Institutional Change: Evidence from the Protestant Reformation, CEP Discussion Paper № 1267, August 2015, URL: <http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/dp1367.pdf>, (Accessed on 27.3.2020)
- Ekelund, R., Hebert, R., R, Tollison, An Economic Analysis of the Protestant Reformation, 1.06.2002, Journal of Political Economy, URL: http://web.stanford.edu/~avner/Greif_228_2005/Ekelund%20et%20al%202002%20JPE%20Reformation.pdf, (Accessed on 27.03.2020)
- Erasmus, D., The Education of a Christian Prince, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1997. Catholic Encyclopedia, New Advent, Simon Magus, URL: <https://www.newadvent.org/cathen/13797b.htm> (Accessed on 11.03.2021)
- Erasmus, D., The Manual of Christian Knight /1501/, URL: <https://oll.libertyfund.org/titles/erasmus-the-manual-of-a-christian-knight>, (Accessed on 25.03.2020)
- Espín, O., J., Nickoloff, An Introductory Dictionary of Theology and Religious Studies, (2002), Collegeville, Minnesota, Liturgical Press
- Iyigun, M., Luther and Suleyman, The Quarterly of Economics, Vol. 123, Issue 4, November 2008, p. 1465-1494, URL: <https://academic.oup.com/qje/article/123/4/1465/1933179>, (Accessed on 27.03.2020)
- Hughes O., The Shaping of the Baptismal Rite in the Sixteen Century, (1992), William Eardmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, URL: <https://books.google.bg/booksid=N0oRWj1hXTEC&pg=P> (Accessed on 3.02.2021)
- Nay, O., Histoire des idees politiques. La pensee politique occidentale de l'Antiquite a nos jours, (2016), 2e edition, Arman Colin.
- Wall, H., "Corpus Christianum", in Religion Past and Present, BRILL, URL: https://referenceworks.brillonline.com/entries/religion-past-and-present/corpus-christianum-SIM_03244#, (Accessed on 11.03.2021)
- Wengert, T., Martin Luther's Ninety-Five Theses: With Introduction (2005), Commentary, and Study Guide, Augsburg Fortress Publishers